

DIGITALIZACIJA ARHIVSKEGA GRADIVA ARHITEKTA EDA MIHEVCA

Digitisation of the Edo Mihevc' Archive

Neža Čebren Lipovec, Vladimir Drobnyak

Oddano: 31. 7. 2012 – Sprejeto: 25. 9. 2012

1.02 Pregledni znanstveni članek

1.02 Review Article

UDK: 004.9:930.25

929Mihevc E.

Izvleček

Prispevek predstavlja problematiko ohranjanja arhivskega gradiva iz dediščine arhitekta Eda Mihevca. V prvem delu jedrnato oriše arhitektov opus in njegov pomen; v drugem delu natančno predstavlja problematiko hrambe in digitalizacije arhitekturnih načrtov kot dediščine 20. stoletja. Metodološko prvi del sledi klasični zgodovinopisni metodi analize virov in slogovni analizi, s katerima predstavljamo arhitektov opus. Drugi del sistematično analizira tehnične vidike materialnega varstva arhitekturnih arhivov glede na standarde. Raziskava temelji na interdisciplinarnem vrednotenju pomena arhitekturnih arhivov in je povezana s tekočim delom – bodisi z raziskavo arhitektovega opusa bodisi s popisovanjem in digitalizacijo njegovega arhiva. Ključni rezultati analize kažejo, da sta tako grajeni opus kot arhivsko gradivo arhitekta Eda Mihevca izjemnega pomena kot kulturna dediščina. Raziskava je v arhitekturnem oziru izpostavila problem izginjanja (rušitve, predelave) in pomanjkljivega vrednotenja arhitekturne dediščine 20. stoletja ter posledično zgodovinski pomen arhivskih virov. S stališča arhivske stroke razkriva detajle problematike napačne hrambe arhitekturnih načrtov, torej problem hrambe materialov (prosojni papir) in tehničnih značilnosti arhitekturnega arhivskega gradiva, ter izpostavlja pomen digitalizacije. Raziskava je pomemben prispevek za obe dotični področji (arhivistika, arhitekturno konservatorstvo), saj na konkretnem primeru odpira aktualno problematiko in obenem predstavlja konkretne izkušnje reševanja le-te. Izvirnost prispevka temelji na njegovi interdisciplinarnosti, saj ponazarja pomen hkratnega varovanja grajenega okolja z njegovimi arhivskimi viri. Varovanje grajenega korpusa je posebej pomembno z vidika ohranjanja kulturne dediščine in identitet, tako tudi trajnostnega razvoja. Hramba arhivskega gradiva pa ima posledično poseben pomen v praktičnem konservatorstvu te arhitekture, saj so izvorni načrti bistven element kot vir informacij in orodje v procesu vrednotenja, digitalizacija pa pri tem predstavlja posebno praktično in dolgoročno rešitev.

Ključne besede: *Edo Mihevc, arhivsko gradivo, materialno varstvo, digitalizacija*

Extended abstract

During the most productive period of his long lasting activity, namely in 1950's and 1970's of the 20th century, the Slovenian architect Edo Mihevc had a great impact on the development of landscape and urban architecture, especially in the Slovenian coastal region and Istria, where a great part of urban environment is either directly or indirectly related to his work.

The Regional Archive of Koper obtained the architect's archive and made it accessible to the public by signing a donation agreement with the architect's widow Ana Jontez Mihevc. The archive was originally stored in three buildings (at his home in Portorož and Ljubljana, in his ex-office and in the basement at the Faculty of Architecture in Ljubljana). The archive was then transmitted to the Regional Archive mainly for the sake of its preservation as it was endangered by inappropriate micro climate conditions (moist, dust) in all three depots. The archive located at the Faculty of Architecture was endangered as the documents were gradually taken away without any control although they had not been catalogued yet. The archive of Edo Mihevc (1911-1985) is gaining its importance for researches in the history of architecture as well as for studies of the period between the wars and especially for studies of the post war period in Slovenia. It is of great importance to the Slovenian coastal region and Istria as the architect and his students designed the regional architectural plan for the Slovenian coast and the north-west Istria as well as urban plans for individual cities and their enlargement which were mostly carried out. Thus, the architect had a great impact on the culture and identity of the local environment. In 2010 and 2011 the Regional Archive of Koper was allocated funds for the digitisation of plans which were considered to be the most sensitive part of the architect's archive. They were sketched on the tracing paper of different quality. As they were intensively used and sometimes combined with unsuitable materials they were damaged to such a degree that they needed to be restored before being digitised. They were digitised by the company Mikrografija of Novo mesto.

The storage of these documents represents a lot of problems, some of them being typical for all documents of modern architecture: great volume of documents due to numerous versions of a project, great volume of graphic documents of urban plans, the quality of tracing paper, documents are placed in other public archives (regional public committees) or in private archives, lack of basic data (dates, names ...). There are also some specific problems: many documents have disappeared (they were either lost or destroyed) which might be related to the fact that Edo Mihevc had been severely criticised due to the controversy of his solutions. The problem of preserving his legacy is related to the historical and political circumstances in the recent past and the lack of historical distance to the waste corpus of his architectural heritage.

Keywords: *Edo Mihevc, archival materials, preservation, digitisation*

1 Uvod

Arhitekt Edo Mihevc (1911–1985) je v svojem dolgem obdobju delovanja, še zlasti med 50. in 70. leti 20. Stoletja, močno posegel v razvoj slovenske urbane krajine in arhitekture, zlasti v slovenskem delu Istre, kjer je večji del urbanega okolja posredno ali neposredno povezan z njegovim delom. Prav zato ima arhiv arhitekta Eda Mihevca vse večji pomen za raziskovalno področje arhitekturne zgodovine, pa tudi obče zgodovine predvsem povojnega obdobja v Sloveniji; poseben kulturnozgodovinski pomen ima za slovensko Istro. Mihevčev arhiv je bil hranjen na treh lokacijah (dom v Portorožu, dom v Ljubljani in nekdanji kabinet v kleti na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani); gradivo je leta 2007 pridobil Pokrajinski arhiv Koper z darilno pogodbo od vdove Ane Jontez Mihevc, s čimer je postalo dostopno širši javnosti, obenem pa je bilo sprejeto v organizirano hrambo, predvsem iz preventivnih vzgibov. V zadnjem letu potekata popis in digitalizacija dela fonda »SI PAK KP 865 Mihevc Edo«. Zaradi količine in raznovrstnosti gradiva pa njegovi obdelava in digitalizacija predstavljata številne izzive.

2 Mihevčeva arhitektura in dediščina

Delo Eda Mihevca¹ in njegovih sodelavcev in študentov ima poseben kulturnozgodovinski pomen za slovensko Istro, saj so bili v povojnem času avtorji prvega celostnega Regionalnega načrta za slovensko Obalo (1959/1961), za severozahodno Istro (1965), zasnovali pa so tudi več različic urbanističnih načrtov za posamezna obalna mesta in njihove širitve. Obenem je Mihevčeva skupina z urbanističnimi načrti ustvarila neposredno povezane arhitekturne zasnove, med katerimi so številne ostale le na papirju, mnoge pa so bile uresničene. Mihevčev Regionalni načrt za slovensko Obalo (1959/1961) je bil namreč v veliki meri uresničen in tako njegov opus danes zaznamuje kulturno krajino in kolektivno identiteto slovenskega oz. severnoistrskega obalnega prostora.

A sočasno je Edo Mihevc odločilno zaznamoval tudi druge vidne kraje slovenskega povojnega modernizma: z Milanom Gregoričem je zasnoval tovarno Litostroj in njegovo delavsko naselje, stanovanjsko stavbo »Kozolec« in z njim kompleks Na trgu, ter prvo slovensko stavbo z visečo fasado – Metalko. Zasnoval je številne turistične komplekse po Sloveniji (predvsem počitniška naselja na Obali od Ankarana do Fiese, turistično središče Portoroža, pa tudi turistični kompleks na Črnem Vrhu nad Idrijo, Dolenjske toplice, Šmarješke toplice). Arhitekturno najbolj svobodno, estetsko dovršeno in celostno delo predstavlja Kulturni dom v Trstu (Korošic, 2002).

¹ Za arhitektov življenjepis glej: Kralj Pavlovec, J. (1999).

Pregledi pomembnejših dosežkov slovenske povojne arhitekture (Bernik, 2004; Ravnikar in Zorec, 2000) opozarjajo predvsem na njegove počitniške hiške v Strunjanu, turistično naselje v Luciji, nekdanjo osnovno šolo Pinka Tomažiča v Kopru, stolpiče Trgoavta na Pristaniški ulici v Kopru in stolpiče na Vojkovem nabrežju v Kopru, na stavbe Kozolec, Metalka in Impex v Ljubljani in na tržaški Kulturni dom. V registru² slovenske kulturne dediščine pa so zapisani: tovarna Litostroj (1946), delavsko naselje Šalara (1957) kot primer modernističnega ortogonalno urejenega naselja atrijskih hiš, ki je bilo izvedeno po funkcionalističnih načelih, in hotelski kompleks na Belvederju nad Izolo (1961–1970).

Leto 2011 je zaznamovala stoletnica rojstva arhitekta Eda Mihevca, leto pred tem pa 25. obletnica njegove smrti. Obe okrogli obletnici sta že vnaprej spodbudili večje raziskovalno in splošno zanimanje za arhitektov opus. Raziskovanja in dejavnosti so se materializirala v obliki treh monografij (Kralj Pavlovec in Čebtron Lipovec 2011; Košir, 2011; Budkovič in Koželj, 2011) ter dveh dogodkov: Simpozija o Edu Mihevcu (Koper, 2010) ter retrospektivne razstave o Edu Mihevcu v Cankarjevem domu (julij–avgust 2011).

Strokovno-znanstvena zavzemanja in zapisi o arhitektovem opusu, ki večinoma temeljijo na obdelavi grafičnega oz. vizualnega dela arhivskega gradiva, prihajajo v strokovno in splošno javnost nenavadno pozno, a postavljajo temelje za dolgo pogrešano celostno in interdisciplinarno vrednotenje Mihevčevega opusa. Slednjega namreč zaznamujeta posebna dvojnost in svojevrstni paradoks. Dvojnost temelji na precej ostri delitvi v rabi arhitekturne govornice glede na lokacijo, saj v Ljubljani Mihevc gradi v izrazito internacionalističnem jeziku velikanov modernizma, kot sta bila Mies van der Rohe (vpliv pri stolpnici z visečo fasado in njeno urbanistično ureditvijo – Metalka) in Le Corbusier (odmev pri stanovanjskem kompleksu Kozolec). Sočasno pa na Obali kuje svojo idiosinkratično »mediteransko« oz. »progresivno« arhitekturo (Mihevc 1963, str. 3), kjer izvorno predeluje tradicionalne oblike duha kraja, kar se najlepše kaže v njegovih počitniških hiškah v Luciji in Strunjanu, pa tudi v stanovanjskih vrstnih hišah na Obali. Paradoks njegovega opusa izhaja iz te dvojnosti – razpet je namreč med revolucionarno vnemo po gradnji nove družbe kot »tabula rasa« na eni strani ter iskanjem *genius loci*, duha kraja, in lokalnega ljudskega izraza na drugi strani. Prav prvi odnos najbolj simptomatično odmeva v njegovem urbanističnem načrtu za Koper (1961), v duhu drugega pa v resnici prav na istem mestu – na ruševinah dveh koprskih samostanov, zgradi novo stanovanjsko delavsko četr Belveder, kjer z nizom tradicionalnih elementov (naklonske strehe, strešne terase, vertikalna okna, naoknice, pergole, kamnite obloge; mikrourbanistična zasnova trga ...) želi poustvariti tradicionalen ambient.

² Tovarna Litostroj ima evidenčno številko dediščine EŠD 16661, naselje v Šalari EŠD 14080, Belvederski kompleks EŠD 14286. Pridobljeno 10. maja 2012 s spletne strani: <http://rkd.situla.org/>

Ta ambivalentnost zaznamuje celoten opus. Razlika med brezkompromisnostjo (Bernik, 2005, str. 330) megalomanskih načrtov in plečnikovskimi detajli izvedbe je prese- netljiva. Kot zapiše Fedja Košir, se Mihevc izkaže ne »kot diabolični eksperimentator, temveč trezen realist« (Košir, 2011, str. 13). Edo Mihevc ni bil le arhitekt, temveč tudi pomemben politični funkcionar (Kralj Pavlovec, Čebren Lipovec, 2011), čemur je pri- šteti zaslugo, da je dobil tudi tako veliko nalogo, kot je urbanistična zasnova za celotno regijo slovenskega pristanišča, »okno v svet«; v tem času sta se s sorodno usodnimi nalogami spopadala Edo Ravnikar z načrtom za Novo Gorico in Janez Trenz s sodelavci z načrtom za Titovo Velenje.

Prav v paradoksalnosti in kontroverznosti arhitektovega dela in odnosa je morda po- vod za splošno negativno mnenje oz. pomanjkanje mnenja o Mihevcu, ki ga je Košir sintetično označil kot »klasični primer nenaključnega potlačenja v kolektivno podza- vest in nenatančno ovrednotenje« (Košir, 2011, str. 12). Slednje je nedvomno vplivalo na zamudo v poglobljenih raziskavah arhitektovega opusa ter na skrb za njegovo ar- hivsko dediščino.

3 Materialno stanje in problematika trajne hrambe gradiva

3.1 Stanje ob prevzemu

Leta 2007 je bilo arhivsko gradivo arhitekta Eda Mihevca prevzeto s treh glavnih loka- cij: doma v Portorožu, doma v Ljubljani in omar nekdanjega kabineta, hranjenih v kleti Fakultete za arhitekturo v Ljubljani.³ Na vseh lokacijah je bilo gradivo ogroženo zaradi neprimerne mikroklimе (vlaga, prah) ter, predvsem v javnih prostorih kleti fakultete, zaradi nevarnosti nenadzorovanega odnašanja gradiva, ki je bilo takrat še nepopisano. Glede na materialno stanje gradiva ob prevzemu Pokrajinskega arhiva Koper bi ga lah- ko razdelili v dve veliki skupini: načrte, ki obsegajo pribl. 2100 risb različnih dimenzij (od 50 x 50 cm do 3 x 1 m) ter preostalo gradivo, ki zajema arhitektove zapiske iz časa profesure, revije, bogato korespondenco in zbirko fotografij (slednje je dokaj dobro ohranjeno in ni predmet tega prispevka). Veliko arhitekturnih in urbanističnih načrtov je zaradi slabe kakovosti papirja ter pogoste, nepazljive in tudi malomarne rabe moč- no poškodovanih in le redki načrti so do danes ostali dobro ohranjeni. Načrti so bili prevzeti v razsutem stanju, zviti v manjše ali večje zvitke brez popisa. Šele z digitaliza- cijo nastaja grob popis načrtov – pravi arhivski popis, skladen s strokovnimi standardi, je v nastajanju.

³ Ločen ostaja še korpus dokumentov in informacij, povezanih z načrti na območju Trsta, ki jih v veliki večini hrani arhitektov nekdanji prijatelj, tržaški arhitekt Mitja Race (Korošic, 2002).

Slika 1: Stanje gradiva ob prevzemu

3.2 Z vsebino povezani problemi popisa in digitalizacije

Med popisom in digitalizacijo so se pojavili nekateri vsebinski problemi, ki so tipični za arhivske dokumente moderne arhitekture⁴ in se jih lahko razdeli na:

- razpršenost gradiva po drugih javnih arhivskih fondih (npr. okrajni ljudski odbori – OLO v Pokrajinskem arhivu Koper) in v privatnih arhivih ter potreba po sistemski povezavi vseh teh podatkov;
- obseg zaradi številčnosti variantnih rešitev, ki pogosto niso datirane in podpisane;
- variantne rešitve, ki vsebujejo tudi predelana diplomska dela arhitektovih študentov, a izvorno avtorstvo ni zapisano;

⁴ Pri pripravi parametrov popisa in pristopu h gradivu smo se oprli na bogate izkušnje sodelavcev iz Belgije (De Houwer, Van Impe, Verpoest, 2004).

- nedostopnost nekaterih ključnih dokumentov; pogosto so to prav izbrane variantne rešitve;
- pomanjkanje osnovnih vsebinskih popisnih podatkov pri grafičnem delu (datacije, imena itd.);
- problem identificiranja določenih lokacij zaradi spremembe (poimenovanja ulic in delov mest na Obali, ki so se spreminjala med letoma 1945 in 1954 ter nato po letu 1954).

3.3 Problematika hrambe v Pokrajinskem arhivu Koper in potrebe po konservatorsko-restavratorskih posegih

Ocenjeno je, da je vsaj 80 % načrtov (od približno 2100) potrebnih konservatorsko-restavratorskega posega. Poleg raztrganin na robovih so najpogostejše poškodbe zaradi množične rabe celuloidnih lepilnih trakov, neprimernih lepil ter zaradi lomljenja in pokanja prosojnega papirja. Načrti v nekaterih zvitkih so med seboj tako zlepljeni, da je varno delo z njimi nemogoče brez predhodnega restavriranja. Ti načrti za zdaj ne bodo digitalizirani. Konservatorsko-restavratorski postopki so izredno dragi in dolgotrajni in ob sedanjem drastičnem krčenju programskih sredstev, kot kaže, tudi za dlje časa neizvedljivi.

Pokrajinski arhiv Koper trenutno nima primerne opreme in prostorov za dolgoročno hrambo načrtov skladno s priporočenimi standardi. Načrti so za zdaj zavarovani pred neprimernim ravnanjem in s pomočjo digitalizacije bo širši javnosti omogočeno, da jih bo uporabljala brez fizičnega kontakta. Vsekakor pa ostaja ena prednostnih nalog arhiva v bližnji prihodnosti nabava primerne tehnične opreme za trajno hrambo in postopno restavriranje poškodovanih načrtov.

4 Digitalizacija načrtov

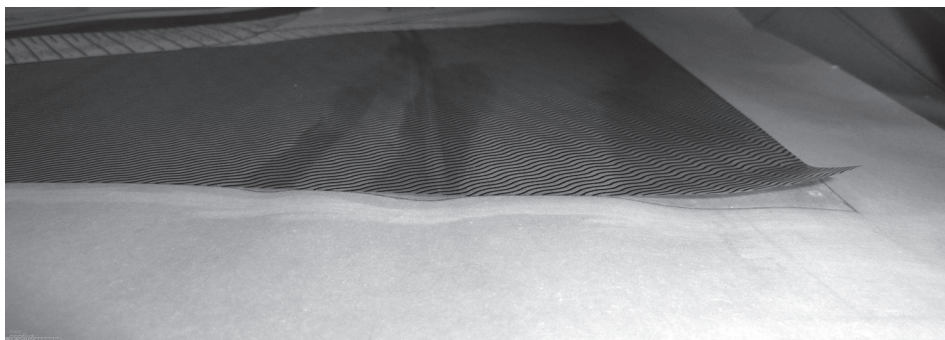
4.1 Tehnološka specifika obravnavanega arhivskega gradiva

Tehnološke lastnosti obravnavanih načrtov so pogojevale celoten postopek digitalizacije. Skupna značilnost vseh je prav svojstvenost vsakega posebej. Uporaba prosojnih papirjev različnih proizvajalcev in kakovosti, nestandardne velikosti ter specifične poškodbe v dolgih letih neprimerne rabe in hrambe zahtevajo individualen pristop k pripravi in digitalizaciji tako rekoč za vsak načrt posebej.⁵

4.1.1 Kakovost nosilcev zapisa in posledice zvijanja

Med načrti so velike razlike v kakovosti papirja, ki se kažejo predvsem v videzu in fizikalno kemijskih lastnostih (togost, krhkost...). Nekateri načrti (žal redki) so tudi po vseh teh letih še vedno zelo dobro ohranjeni, pri večini pa so pole prosojnega papirja porumenele ali potemnele, otrdele in razpokale, kot je značilno za ta nosilec (Rahovsky Šuligoj, 2006). Prav ugotavljanje tehnoloških razlik med prosojnimi papirji bo za konservatorje-restavratorje bistvenega pomena.

Poseben problem predstavljajo kombinirani nosilci, kjer se pogosto znotraj načrta na prosojnem papirju znajde vstavek iz drugega, ponavadi prozornega materiala. Tak »dodatek« je lahko tudi v obliki drugega sloja risbe na prozornem (barvnem ali brezbarvnem) nosilcu. Obstajajo torej primeri, ko je en sam načrt sestavljen iz dveh, treh ali več vrst materialov, kar predstavlja velik izziv z vidika pravilne dolgoročne hrambe.

Slika 2: Dodaten (lepljen) sloj risbe iz prozornega materiala

⁵ S problematiko zaščite arhitekturnega arhivskega gradiva na primeru dediščine Eda Mihevca se je ukvarjala Nada Čibej (2011).

Pole prosojnega papirja so v letih prostoročnega zvijanja brez sredinske valjne opore pridobile specifične rebraste oblike, različne glede na način zvijanja. Taka rebra sicer niso prave poškodbe, vendar predstavljajo deformacijo, ki močno otežuje rabo gradiva in ob nepredvidni rabi tudi možnost za nastanek prelomov na prosojnem papirju.

4.1.2 Kakovost zapisa

Najpogostejše sredstvo zapisa je črn tuš, manjkrat pa se pojavljajo tudi risbe s svinčnikom, z barvnimi tuši in s flomastri. Pogoste so tudi kombinacije tuša in svinčnika. Pri digitalizaciji je bilo treba doseči berljivost in ločljivost za vse vrste zapisa na načrtih. Zanimivo je, da so se uporabljena sredstva zapisa izkazala kot trajnejša od večine nosilcev zapisa. Tako je marsikatera kvalitetna risba na kvalitetnejšem prosojnem papirju ohranila vso svojo živost.

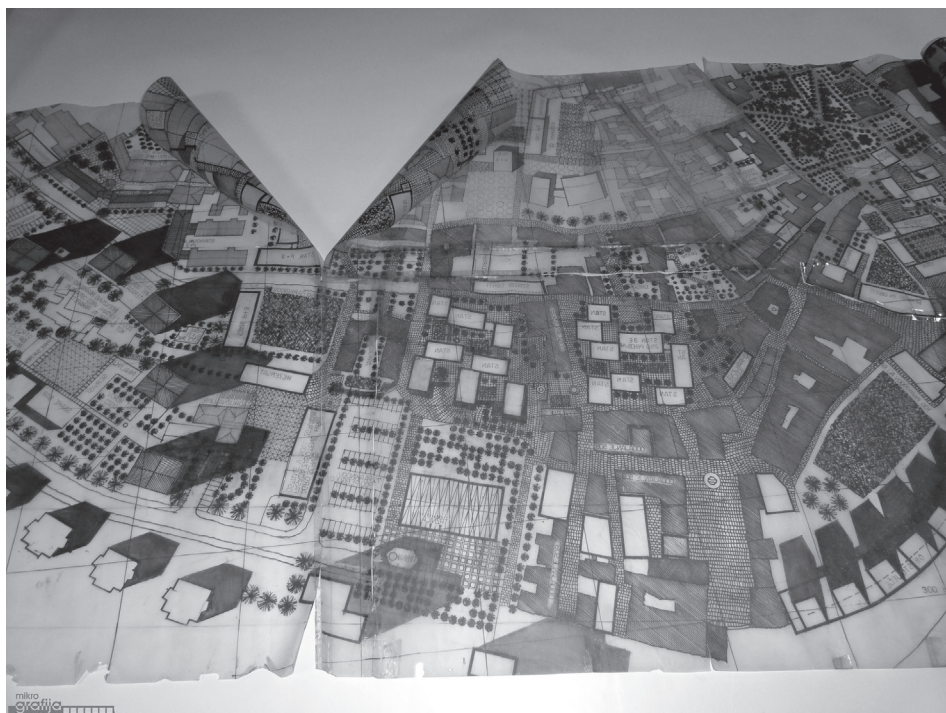

Slika 3: Dobro ohranjen načrt – v originalu črn in rjav tuš, barvice

4.1.3 Poškodovanost gradiva

Najpogostejša vrsta poškodbe so robne raztrganine in poškodbe zaradi lepilnih trakov. Robne poškodbe so sicer zelo nadležne pri pripravi gradiva za uporabo tračnega skenerja, vendar ob pazljivem ravnanju ne predstavljajo večje nevarnosti za gradivo in jih je mogoče brez večjih težav sanirati. Tu sta odločilnega pomena kvaliteta in dotrajnost prosojnega papirja. Veliko večji problem predstavlja uporaba neprimernih lepil in lepilnih trakov. Številni načrti so sestavljeni iz več delov, včasih kot nelogične krpanke iz kosov prosojnega papirja različnih oblik.

Slika 4: Sestavljanje z lepilnim trakom

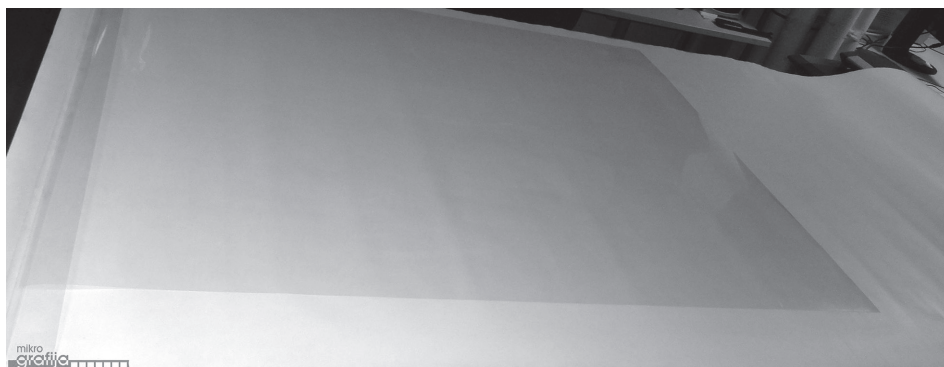
Ob izdelavi načrtov in ob njihovi rabi je izredno pomembno uporabljati lepila, ki so z vidika dolgoročne hrambe primerna za posamezno vrsto nosilca. Neprimerna lepila namreč skozi leta kvarno vplivajo na strukturo nosilca in otežujejo kvalitetno restavriranje. Pri uporabi lepilnih trakov pa nastaja tudi dodaten problem. S časom namreč popustijo, njihovo lepilo pa ostane v in na objektu lahko pa se tudi izloči ob robu neodlepljenega lepilnega traku po nosilcu, kar povzroča trojno škodo: lepljeni kosi odpadajo, poškodovana je struktura nosilca, lepljivi ostanki pa zlepijo med seboj druge dotikajoče se načrte.

4.2 Izbrana tehnologija in način dela

Za izvajalca digitalizacije je bilo izbrano podjetje Mikrografije, d. o. o. Največ načrtov je bilo skeniranih s tračnim skenerjem, načrti, ki so bili preširoki ali pa preveč poškodovani, pa z vertikalnim skenerjem. Skeniranje opravljata dva delavca, ki za delo z načrti nosita predpisane zaščitne bombažne rokavice.

Poseben problem predstavlja izbor primerne zaščitne folije, ki zaščiti poškodovane originale med digitalizacijo. Biti mora zelo čista (v fizikalnem smislu - prosojna, nepoškodovana ipd.) in svetlobno nereflektivna ter električno nevtralna. Statična elektrika je lahko velik problem, saj povzroča lepljenje folije pri prehodu skozi skener.

Slika 5: Bela podlaga in pokrivna folija za tračni skener

Zaradi »živosti« prosojnega papirja pod folijo (posledica gub, prelomov, razpok, odtrganih oziroma odlepljenih kosov itd.) je včasih treba celotno postavitve pred skeniranjem fiksirati. V ta namen je mogoče uporabiti le preverjene in na vsakem objektu posebej testirane odstranljive (t.i. reverzibilne) lepilne trakove. Tovrstni lepilni trak sme biti na objektu le toliko časa kot je nujno potrebno za proces skeniranja objekta (nalepljen mora biti tik pred skeniranjem objekta in po skeniranju nemudoma odstranjen).⁶ Starih lepilnih trakov, ki delno odpadajo, ne odlepljamo, ampak previdno odstranimo samo že odlepljeni del. V primeru nejasnosti se je potrebno za pomoč obrniti na pristojnega konservatorja-restavratorja.

⁶ Navodilo podala dr. Jedert Vodopivec, vodja Centra za konserviranje in restavriranje Arhiva Republike Slovenije.

Skeniranje se izvaja v dveh formatih in treh resolucijah:

- arhivski format TIFF 600 x 600 dpi s 24-bitno barvno globino za potrebe dolgoročne hrambe in restavriranja;
- delovni format JPEG 300 x 300 dpi s 24-bitno barvno globino za potrebe običajnega preučevanja in tiska;
- JPEG 1600 dpi barvno po daljši stranici s 24-bitno barvno globino za objavo na spletu.

Črno-beli posnetki so bili narejeni le izjemoma, kjer je bila s tem pridobljena uporabnost posnetkov.

4.3 Problematika hrambe digitalnih posnetkov

Hramba digitaliziranih posnetkov prav tako predstavlja nove zahteve, neposredno povezane s precejšnjimi dodatnimi stroški na področju informatike, pa tudi z dodatnim usposabljanjem kadra. Te zahteve so:

- zagotovitev zadostnih omrežnih pomnilniških kapacitet (v navedenem primeru vsaj 8 TB);
- zagotovitev rezervnih kopij na nosilcih arhivske kakovosti za dolgoročno hrambo;
- zagotovitev varne lokacije in primerne shrambe za rezervne kopije;
- zagotovitev pravočasnega obnavljanja rezervnih kopij;
- usposobitev vsaj enega delavca za obdelavo posnetkov;
- nabava vsaj ene dovolj zmogljive grafične delovne postaje za obdelavo velikih slikovnih datotek (več kot 1 GB vsaka).

V Pokrajinskem arhivu Koper so najprej uspeli zagotoviti sodelavca, ki se je sam usposobil za delo z digitaliziranim gradivom.

5 Sklep

Praktična spoznanja so zelo konkretna. Vse se začne tam, kjer gradivo nastaja in se dolga leta intenzivno rabi: pri ustvarjalcu! Izrednega pomena je zavedanje, kakšna škoda se lahko naredi z nepravilnim ravnanjem in malomarnostjo; poznati je treba materiale, s katerimi se dela, ter sredstva za pomoč. Najpomembnejša spoznanja so:

1. Načrte in drugo dokumentacijo trajne vrednosti je treba zapisovati na nosilcih in s sredstvi arhivske kvalitete (trajni papir, trajni tisk, pomnilniški nosilci arhivske kakovosti ...).
2. Morebitnih poškodb se ne popravlja po svoje in zasilno, temveč je treba uporabiti neinvazivna sredstva, in to skladno s strokovnimi priporočili.

3. Z arhivskim gradivom je treba ravnati kot zelo skrben gospodar, saj njegova uporabnost nikoli ne mine (po zakonu je vsak ustvarjalec dolžan poskrbeti za restavriranje poškodovanega arhivskega gradiva).
4. Za vse, ki ustvarjajo dokumentacijo arhivskega pomena, je treba organizirati izobraževanja glede izbora in uporabe ustreznih nosilcev in sredstev zapisa, primernih za trajno hrambo.

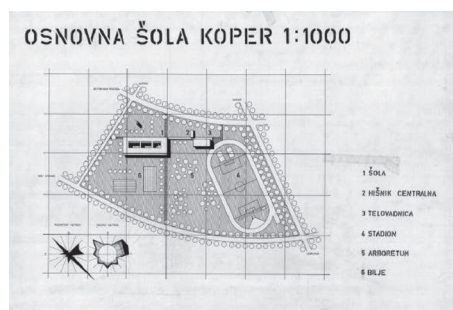
Popis in digitalizacija arhivskega gradiva arhitekta Eda Mihevca predstavlja pomemben izziv – tehnično in tehnološko je to svojevrsten pilotni projekt za izoblikovanje pravih postopkov pri hrambi arhivskega gradiva, še posebej za arhitekturno stroko, ki te dokumente aktivno uporablja.

Mihevčeva arhivska dediščina je pokazala tudi na specifičen problem, ki se povezuje z odnosom do njegove arhitekture. Za številna uresničena dela je celotno gradivo izginilo (morda je izgubljeno, morda uničeno), predvsem velja omeniti izgubljeni fond iz nekdanjega edinega primorskega biroja Investbiro, ki je hranil večino dokumentacije glede primorskih načrtov; del teh še hrani podjetje Gradis. Posebno omembo si zaslužijo tudi delno izginuli načrti najbolj kontroverznih projektov, to je predvsem izgradnja četrti Belveder v Kopru. Slednje bi lahko bilo hipotetično povezano z dejstvom, da je bila to izrazito problematična rešitev, ki je že v času gradnje povzročila val utemeljenih kritik.

Po drugi strani pa je nepozornost pri hrambi tega korpusa arhivskega gradiva povezana z dvema splošnima dejstvom: Mihevc je bil arhitekt, ki je bil skozi celotno obdobje svojega delovanja izrazito kritiziran in posplošeno podcenjevan, kar je kljub obsegu in dometu njegovega ustvarjanja manjšalo njegovo vlogo; obenem pa Mihevčev arhiv, kot tudi njegove stavbe, še niso deležne objektivnega pretresa s strani širše javnosti, ki v povojni arhitekturi, torej stavbni dediščini polpretekle zgodovine, komaj prepozna določene dediščinske vrednosti. Nedorečen in neskrben odnos je povezan tudi s pogosto negativno, privzeto površinsko sodbo o arhitekturni produkciji v povojnem času socializma, ki se jo v splošnem mnenju enopomensko enači z neestetstvom kubičnih form in monotonostjo rešitev. S slednjim, zgodovinsko-političnim ozadjem in pomanjkanjem historične distance je povezan problem varovanja dediščine polpretekle zgodovine v najširšem konservatorskem smislu. Tako niso izginili le načrti, temveč so nedavno izginile oz. bile porušene (brez dokumentacije) tudi njegove realizirane zgradbe, npr. osnovna šola Pinka Tomažiča v Kopru, vrednotena kot vrhunski dosežek slovenske moderne (Koselj, 2001). A prav arhivski viri, njihova ohranjenost in dostopnost imajo v tem oziru izjemno pomembno vlogo: za izginule stavbe predstavljajo najpomembnejši dokument o njihovem obstoju; za še obstoječe stavbe pa je arhivsko gradivo ključnega pomena za adaptacijske in prenovitvene projekte moderne

arhitekture. Prav grafične podlage in tehnična poročila hranijo tiste ključne podatke o materialih in konstrukcijah, ki bodo zaradi sorazmerno kratke življenjske dobe ojačenega betona kmalu podvrženi vsaj vzdrževalnim in prenovitvenim posegom.

Slika 6: Rušenje OŠ Pinka Tomažiča, in ohranjena dokumentacija

Navedeni viri

- Bernik, S. (2004). *Slovenska arhitektura XX stoletja*. Ljubljana: Mestna Galerija Ljubljana.
- Budkovič, T., Koželj, J. (2011). *Edo Mihevc – Vodnik po arhitekturi*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.
- Čibej, N. (2011). Zaščita arhivskega gradiva s poudarkom na arhitekturnem arhivskem gradivu. V: Kralj Pavlovec, J., Čebtron Lipovec, N., (Ur.), *Edo Mihevc*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.
- De Houwer, V., Van Impe, E., Verpoest, L. (2004). *Handleiding architectuurarchieven: Inventaristatie*. Antwerpen: Centrum Vlaamse Architectuurarchieven.
- Korošič, M. (2002). *Zamejski opus arhitekta Mihevca*. Gorica: Kulturni dom.
- Koselj N. (2001). Edo Mihevc: školska stonoga: school centipede: Koper, Slovenija, 1960– 962. *Oris*, 3(12), str. 124–135.

- Košir, F. (2011). *Edo Mihevc 1911–1985: ob stoletnici arhitektovega rojstva*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.
- Kralj Pavlovec, J. (1999). *Edo Mihevc: urbanist, arhitekt in oblikovalec: 1911–1985*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.
- Kralj Pavlovec, J., Čebtron Lipovec, N., (Ur.). (2011). *Edo Mihevc*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.
- Mihevc, E. (1963). Piano regolatore della costa slovena. *Casabella-continuità*, 280.
- Rahovsky Šuligoj, T. (2006). Gradivo na prosojnih papirjih. V: Vodopivec, J., (Ur.), *Pol stoletja, zbornik in katalog*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, str. 62–66.
- Ravnikar, V., Zorec, M. (2000). *Evidenca in valorizacija objektov slovenske moderne arhitekture med leti 1945–70: aplikativna raziskava*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.

mag. Neža Čebtron Lipovec

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Garibaldijeva 1, 6000 Koper
e-pošta: Neza.CebtronLipovec@zrs.upr.si

Vladimir Drobnejak

Pokrajinski arhiv Koper, Kapodistriassov Trg 1, 6000 Koper
e-pošta: vladimir.drobnejak@gmail.com